

Monitor MKB Bouw & Infra

januari 2018

Wim Scheltes & Manfred Kindt

Zoetermeer, najaar 2017

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

In vogelvlucht	5
1 Inleiding	7
2 Onderzoeksresultaten	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Opdrachtenregio	8
2.3 Instroom en uitstroom van personeel	9
2.4 Openstaande vacatures	11
2.5 Inleen en inhuur	13
2.6 Risico's door wijzigende marktmogelijkheden	14
2.7 Werkvoorraad	16
2.8 Ontwikkeling van druk op de prijzen	17
2.9 Werkkapitaal	17
2.10 Opdrachtgevers en kernactiviteit	18
2.11 Omzetontwikkeling	19
2.12 Bedrijfsresultaat	20
2.13 Investeringen	21
2.14 Betalingsproblematiek	22
3 Onderzoekverantwoording	25
3.1 Onderscheiden clusters	25
3.2 Opzet en verloop van uitgevoerde metingen	25

In vogelvlucht

Meting najaar 2017

In het najaar van 2017 zijn telefonische interviews gehouden onder MKB-bedrijven in de sector bouw en infra: dat was de negende meting van "Monitor MKB Bouw & Infra". Dit rapport geeft een beeld van de resultaten en omvat onder andere (ontwikkelingen in) omzet, werkgelegenheid, werkvoorraad, prijsontwikkeling, bedrijfsresultaat, investeringen en betalingsgedrag. Ook risico's door wijzigende marktmogelijkheden, het omzetaandeel uit de kernactiviteit van het bedrijf, de gemiddelde reisafstand tot de werkplek en uitval van oude(re) werknemers komt ter sprake.

Opdrachtenregio

Bijna 2 op 3 bedrijven (65%) voeren minstens 3 van 4 opdrachten uit in de eigen regio, waarbij de eigen regio omschreven is als ruwweg 50 kilometer rondom de vestigingsplaats. Voor bijna 1 op 10 bedrijven (9%) is sprake van het omgekeerde: zij voeren minstens 3 van 4 opdrachten uit buiten de eigen regio, en blijken vooral gevestigd in de arbeidsregio's Brabant-West, Gelderland-Zuid en Rivierenland.

Instroom personeel stabiel

In de eerste zeven maanden van 2017 is, sector breed beschouwd, door 6% van de bedrijven nieuw personeel aangenomen. Dit is ruwweg een stabilisering ten opzichte van het jaar daarvoor (destijds 5% instroom). Nieuw personeel is vooral geplaatst als "uitvoerende op de bouwplaats".

Uitstroom personeel stabiel

Sector breed gezien, is in de eerste zeven maanden van 2017 bij 5% van de bedrijven personeel vertrokken. Ook in 2016 was sprake van 5% uitstroom. Anders dan enkele jaren geleden, liggen instroom en uitstroom nu op een vergelijkbaar niveau.

Werknemers wisselen van werkgever

Vertrek naar een andere werkgever geschiedde vaak (86%) uit eigen beweging. Dat duidt erop dat er elders werkmogelijkheden zijn en dat het personeel daar (meer of betere) mogelijkheden ziet. In 14% van de uitstroom is sprake van gedwongen ontslag. Dat is meer dan in het voorgaande onderzoekjaar, maar veel lager dan in de crisisperiode 2013-2015 waar (sector breed gezien) 55% à 85% van de uitstroom onvrijwillig was. Uit voorgaande kan geconcludeerd worden dat aannemerijen zich nu in stabielere vaarwater bevinden. Hun bedrijfsomvang lijkt minder te fluctueren.

Openstaande vacatures toegenomen

Door 11% van de bedrijven wordt gemeld dat er openstaande vacatures zijn. Sector breed is dat een flinke toename vergeleken met voorgaande jaren. De omvang van de onvervulde werkplekken is overigens beperkt. In de meeste gevallen handelt het om slechts één of enkele personen. Vooral in de clusters GWW en GA is sprake van een toegenomen aantal openstaande vacatures. Bij het werven van nieuw personeel ligt de nadruk op ervaring en opleiding.

Omvang personeelsbestand stabiel

Het merendeel van de bedrijven is van mening dat de totale omvang van hun personeelsbestand dit jaar amper of niet (89%) zal wijzigen.

■ **Inleen en inhuur in 2017 afgenomen**

Door 59% van de aannemerijen wordt personeel ingeleend of ingehuurd. Sector breed gezien, is dat lager dan een jaar geleden. Alleen in cluster GWW is sprake van een inleen- en inhuurtoename. Omdat dit cluster qua aantal bedrijven relatief klein is, is het effect ervan op de gehele sector gering. Bij inleen en inhuur handelt het, evenals in de voorgaande jaren, voornamelijk om ZZP'ers. Payroll constructies vinden bij de geïnterviewde bedrijven weinig toepassing.

■ **Vinden van vakbekwame mensen moeilijk**

Het vinden van vakbekwame inhuur of inleen, indien nodig, wordt door de bedrijven over het algemeen als moeilijk (71%) gezien.

■ **Beperkte risico's door wijzigende marktmogelijkheden**

Gemiddeld genomen ziet 81% geen (nieuwe) risico's in de huidige economische ontwikkelingen en de snel wijzigende marktmogelijkheden. Er is echter sprake van een duidelijk verschil tussen kleine en grote bedrijven: naarmate de bedrijfsomvang toeneemt, worden meer risico's gezien. De bedrijven die risico's zien, gaven aan dat vooral het aantrekken van goed en vakbekwaam personeel, toenemende concurrentie en tijdige projectoplevering problematisch zijn. Ook, maar minder vaak, werden de toegenomen eisen van de opdrachtgever genoemd, werken onder tijdsdruk en het leveren van werkkwaliteit, leveringsproblemen en capaciteitsproblemen.

■ **Beoordeling werkvoorraad positief**

Geïnterviewde bedrijven beoordelen, sector breed gezien, de huidige werkvoorraad positief. Er is sprake van een kleine verschuiving richting lang(re) termijn, vooral in het GA cluster. Ook de beoordeling van de toekomstverwachting werkvoorraad laat een stijgende trend zien.

■ **Prijsdruk licht verminderd**

Als de prijsdruk in 2017 vergeleken wordt met de voorgaande jaren, dan kan geconcludeerd worden dat nog steeds sprake is van prijsdruk. Echter, vaker dan vorig jaar zijn bedrijven van mening dat de prijsdruk is afgenomen. Een toename van prijsdruk wordt daarentegen juist minder vaak genoemd. Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat er sprake blijft van prijsdruk, maar dat die ten opzichte van vorig jaar iets is verbeterd.

■ **Werkkapitaal**

Sector breed beschouwd, geeft 82% aan dat er sprake is van voldoende werkkapitaal. Bij eenmansbedrijven, deze vormen het merendeel van alle Nederlandse aannemerijen (ongeveer 4 op 5 bedrijven), ligt dat percentage ruim onder dat van meermanszaken. Bedrijven die aangaven onvoldoende werkkapitaal te hebben, noemden als oorzaak liquiditeitsproblemen door voorfinanciering en (te) late betaling door opdrachtgevers.

■ **Omzet uit kernactiviteit**

Bedrijven voeren naast hun specialistische werkzaamheden, dit is te omschreven als hun kernactiviteit, ook andersoortige klussen uit. Sector breed gezien, geven ruim 4 op 5 aannemerijen aan dat hun bedrijfsomzet voor minimaal 90% gerealiseerd wordt uit de kernactiviteit. Bij bedrijven met 5 à 19 werknemers ligt dit aandeel lager. Het lijkt erop dat bedrijven van de omvangklasse minder gespecialiseerd zijn.

■ **Positieve verwachting omzetontwikkeling 2017**

Bedrijven hebben een duidelijk positieve verwachting ten opzichte van de behaalde omzet in 2016. Sector breed gezien, verwacht 49% een omzettoename en eenzelfde percentage verwacht gelijkblijvende omzet. Alleen cluster GWW is minder positief. Daar gaat 86% uit van een ongewijzigde omzet. Alle clusters denken dat een groei van opdrachten in de komende tijd vooral van hoofdaannemers en particuliere consumenten zal komen.

■ **Bedrijfsresultaat verbeterd**

Bijna 4 op 5 bedrijven (79%) heeft gemeld dat het bedrijfsresultaat over jaar 2016 met winst is afgesloten. Dit is een toename ten opzichte van jaar 2015. Winst of verlies geven echter onvoldoende uitsluitend in hoeverre het resultaat tot tevredenheid stemt: het bedrijfsresultaat kan bijvoorbeeld tegenvallen of juist meevallen. Uit de interviews is naar voren gekomen dat, sector breed, 87% tevreden is met het behaalde resultaat in 2016. Ook de verwachting van het bedrijfsresultaat over 2017 is bij alle bedrijven positief.

■ **Investeringsbehoefte toegenomen**

Lage omzetten en lage rendementen hebben in het recente verleden drukkend gewerkt op investeringen. Dat beeld lijkt langzaam te veranderen. In het afgelopen jaar heeft 49% van de bedrijven geïnvesteerd in machines en gereedschappen. Over jaar 2017 zijn of worden door 58% investeringen gedaan. En 9% geeft aan dat misschien nog te gaan doen. Bij de investeringen in 2017 ligt de nadruk, in alle clusters, op machines en gereedschappen.

■ **Betalingsproblematiek blijft knellen**

Oprichters die (te) laat, niet of deels betalen kunnen bedrijven in financiële problemen brengen. In het BU/sloop cluster komt 23% in flinke financiële problemen als de (te) laat, deels of niet betalende opdrachtgever de hoofdaannemer is. In het GWW cluster geldt dat voor 41% van de bedrijven en in geval van een overheidsinstelling raakt 48% in grote problemen. Late of incomplete betalingen door particulieren geeft sector breed gezien weinig problemen. Mogelijk is dat een gevolg van relatief kleine opdrachten.

Door bedrijven, vooral in het GWW cluster en GA cluster, zijn financiële problemen genoemd doordat offertetrajecten werden opgerekt, door transitievergoeding en door loondoorbetaling bij ziekte.

■ **Wet Terugdringen Lange Betaaltermijnen**

Per 1 juli 2017 is de Wet Terugdringen Lange Betaaltermijnen in werking getreden. Deze wet is alleen van toepassing op grotere ondernemingen. Doel ervan is een einde te maken aan onredelijk lange betaaltermijnen alsook het straffeloos laat zijn met betalingen. Onredelijke termijnen worden nietig verklaard. En bij te laat betalen is wettelijke rente verschuldigd. Door bedrijven is gemeld dat de werking van de nieuwe wet nog niet merkbaar (93%) is. Een uitzondering vormt het GWW cluster: door 21% wordt gemeld dat de werking van de nieuwe wet al voelbaar is.

1 Inleiding

Panteia heeft, aan de hand van telefonische interviews, ontwikkelingen van de sector bouw en infrastructuur vastgelegd. In dit rapport wordt daarvan verslag gedaan. Onderscheiden worden drie clusters van aannemerijen. Deze zijn als volgt te karakteriseren:

- Aannemers Burgerlijke en Utiliteitsbouw (B&U) plus Bouw- en Sloopbedrijven;
- Aannemers grond-, weg- en waterbouw & mechanische straatbedrijven (GWW);
- Gespecialiseerde aannemers (GA).

Leeswijzer

Het hierna volgende hoofdstuk beschrijft de interviewuitkomsten. In het laatste hoofdstuk is een onderzoekverantwoording gegeven.

2 Onderzoeksresultaten

2.1 Inleiding

Dit rapport beschrijft de resultaten van de, eind september en begin oktober 2017, gehouden meting. Dat is de negende meting in de reeks. In voorgaande jaren is steeds gekozen voor twee metingen per jaar: één meting in het voorjaar, en één in het najaar. Van dat patroon is nu afgeweken en is gekozen voor een enkele, maar iets uitgebreidere, meting.

Aan de afgenomen telefonische interviews is door een representatieve steekproef van MKB-bedrijven medewerking verleend. Voor de onderzoekverantwoording van deze "Monitor MKB Bouw & Infra" wordt naar hoofdstuk 3 verwezen.

In de gepresenteerde tabellen hebben de resultaten van de onderhavige monitor een witte achtergrond. Tabelcijfers met een lichtgekleurde achtergrond hebben betrekking op resultaten uit voorgaande metingrapportages.

Het voorliggende rapport is een monitortrapportage. De getoonde tabellen geven de interviewrespons weer. Doel is inzicht krijgen in de achtergronden, ontwikkelingen en meningen van aannemerijen die hebben meegewerkt aan de interviews. Ter aanvulling zijn resultaten uit eerdere monitormetingen ook vermeld, voor zover de vraagstelling ongewijzigd is gebleven.

2.2 Opdrachtenregio

Gevraagd is naar het gebied waar het merendeel van de opdrachten wordt uitgevoerd. Onder de *eigen regio* wordt hier een reisafstand van om en nabij 50 kilometer rondom de vestigingsplaats verstaan. Sector breed voeren bijna 2 op 3 aannemerijen (65%) hun opdrachten vooral in de eigen regio uit.

Tabel 2.2.1: Reikwijdte van opdrachten

	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
uitvoering van opdrachten:										
ruim 75% binnen eigen regio	67%	54%	63%	65%	66%	63%	70%	60%	60%	54%
zowel in als buiten eigen regio	28%	32%	20%	26%	27%	21%	23%	27%	24%	24%
ruim 75% buiten eigen regio	5%	14%	17%	9%	8%	17%	8%	13%	16%	23%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / Y01

Iets minder dan 1 op 10 bedrijven (9%) blijkt daarentegen vooral actief buiten de eigen regio. Nadere analyse van die bedrijven laat zien dat het in 52% om bedrijven gaat die hun vestigingsplaats hebben in de arbeidsmarktregio's Brabant-West (25%), Gelderland-Zuid (16%) of Rivierenland (11%).

Aan de bedrijven die zowel in als buiten de eigen regio actief zijn of vooral buiten de eigen regio werkzaamheden uitvoeren (26+9%=35% zie tabel 2.2.1), is gevraagd de gemiddelde reisafstand tot die projecten in te schatten. Ruim driekwart (77%) schat deze afstand in op 50 à 100 kilometer rondom de eigen vestigingsplaats. Door 13% wordt de gemiddelde reisafstand zelfs op meer dan 100 kilometer geschat.

Tabel 2.2.2: Gemiddelde reisafstand tot project

gemiddelde reis afstand tot project:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
gemiddeld tot 50 km	11%	3%	9%	10%	11%	5%	7%	12%	22%	10%
gemiddelde 50 à 100 km	86%	55%	62%	77%	78%	78%	87%	50%	44%	57%
gemiddelde meer dan 100 km	3%	42%	29%	13%	12%	18%	6%	39%	34%	34%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / Y02

Bij bijna de helft (46%) speelde onvoldoende bedrijvigheid in de nabije omgeving een rol bij hun keuze om opdrachten verder weg te zoeken en uit te voeren. Ruim 1 op 5 bedrijven (21%) gaf aan dat dit de wens van hun opdrachtgever was. Ook de brede geografische georiënteerdheid van het bedrijf (15%) is regelmatig genoemd. De ondervraagden konden meerdere antwoorden geven, de percentages hoeven daarom niet tot 100% op te tellen.

Tabel 2.2.3: Werkzaamheden buiten eigen regio

reden waarom relatief veel opdrachten buiten de eigen regio uitgevoerd worden:	jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
onvoldoende bedrijvigheid in eigen regio	47%	42%	46%	46%
meer projectwinst buiten eigen regio	1%	4%	10%	3%
minder concurrentie buiten eigen regio	0%	0%	3%	1%
gevolg van ons specialisme	2%	9%	19%	8%
wens hoofdaannemer of opdrachtgever/klant	17%	42%	25%	21%
brede geografische georiënteerdheid	22%	6%	3%	15%
klanttevredenheid	10%	0%	1%	7%
anders	2%	0%	0%	1%

Panteia (2017) / Y03

2.3 Instroom en uitstroom van personeel

Deze paragraaf behandelt de instroom en uitstroom van personeel, alsook eventuele vacatures. In die gevallen waar sprake is dat personeel het bedrijf heeft verlaten, is nagegaan of dat een eigen keuze betrof of dat sprake was van gedwongen ontslag.

Nieuw personeel

In de eerste 7 maanden van 2017 (januari tot en met eind augustus) hebben de meeste bedrijven (94%) geen nieuw personeel aangetrokken. Dit beeld is, sector breed gezien, gelijk aan dat van een jaar eerder.

Tabel 2.3.1: Nieuw personeel

Panteia (2017) / A17

nieuw personeel aangetrokken:	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
ja	7%	16%	7%	8%	9%	22%	6%	10%	4%	10%	8%	5%	5%	13%	6%	6%
nee	93%	84%	93%	92%	91%	78%	94%	90%	96%	90%	92%	95%	95%	87%	94%	94%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

In de gevallen waarin wel nieuw personeel werd aangesteld, beperkte dit zich over het algemeen tot maar één (43%) of enkele personen (50%).

Tabel 2.3.2: Omvang instroom

omvang nieuw aangesteld personeel	jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
1 medewerker	37%	40%	58%	43%
2 à 5 medewerkers	55%	50%	36%	50%
6 à 10 medewerkers	5%	5%	6%	5%
11 of meer medewerkers	3%	5%	0%	2%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A18_1

Daar waar slechts één enkele medewerker nieuw in dienst kwam, betrof dit vooral een uitvoerende functie op de werkplaats (63%) of een kantoor- dan wel administratieve georiënteerde functie (26%).

Tabel 2.3.3: Functie van aangestelde medewerker

functie aangestelde medewerker:	jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
niet werkend op bouwplaats	40%	9%	14%	26%
leidinggevend op bouwplaats	0%	0%	0%	0%
uitvoerend op bouwplaats	54%	91%	67%	63%
ondersteunend op bouwplaats	6%	0%	15%	9%
anders	0%	0%	4%	2%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A19

De hierna volgende tabel geeft de verdeling van de nieuwe functies weer voor de gevallen waarin sprake was van meer dan één nieuwe medewerker. In de meeste gevallen (55%) handelde het "uitvoerend handjes op de bouwplaats".

Tabel 2.3.4: Functie van de aangestelde medewerkers

Panteia (2017) / A20

functie aangestelde medewerkers:	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
niet werkend op bouwplaats	20%	9%	3%	13%	24%	20%	3%	19%	11%	43%	0%	12%	17%	15%	12%	15%
leidinggevend op bouwplaats	7%	5%	13%	8%	6%	10%	13%	8%	0%	0%	9%	3%	8%	12%	13%	10%
uitvoerend op bouwplaats	53%	77%	34%	55%	57%	55%	73%	59%	78%	54%	61%	70%	59%	34%	57%	54%
ondersteunend op bouwplaats	14%	7%	42%	19%	8%	15%	9%	10%	7%	3%	30%	13%	13%	31%	13%	17%
anders	6%	2%	8%	5%	5%	0%	2%	4%	4%	0%	0%	2%	3%	8%	4%	4%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Vertrokken personeel

In dezelfde periode (januari tot/met eind augustus 2017) heeft ook personeel het bedrijf verlaten. Die uitstroom toont, sector breed beschouwd, evenals instroom (zie daartoe tabel 2.3.1) amper verschil met het voorgaande jaar.

Tabel 2.3.5: Uitstroom van personeel

Panteia (2017) / A24

	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
personeel vertrokken:																
ja	12%	29%	16%	15%	10%	23%	7%	10%	4%	8%	6%	5%	4%	10%	5%	5%
nee	88%	71%	84%	85%	90%	77%	93%	90%	96%	92%	94%	95%	96%	90%	96%	95%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De uitstroom is ruwweg in balans met de eerdere getoonde instroom (tabel 2.3.2). Het merendeel van de uitstroom (97%) betrof slechts één medewerker (64%) of enkele medewerkers (33%).

Tabel 2.3.6: Omvang uitstroom

	jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
omvang vertrokken personeel:				
1 medewerker	60%	57%	77%	64%
2 à 5 medewerkers	36%	40%	23%	33%
6 à 10 medewerkers	3%	0%	0%	2%
11 of meer medewerkers	1%	3%	0%	1%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A25_1

In de meeste gevallen verlieten deze personen (86%) het bedrijf uit eigen wil. Voor ruwweg 1 op 7 gevallen (14%) handelde het echter om gedwongen ontslag: dat is sector breed gezien meer dan in het voorliggende jaar.

Tabel 2.3.7: Soort uitstroom

Panteia (2017) / A25a

	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
vertrek personeel door:																
eigen beweging	11%	39%	15%	15%	47%	47%	36%	45%	96%	91%	91%	94%	82%	76%	96%	86%
gedwongen ontslag	89%	61%	85%	85%	53%	53%	64%	55%	4%	9%	9%	6%	18%	24%	4%	14%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Het grote aandeel werknemers dat een bedrijf uit eigen wil verlaat, duidt op een aantrekkende economie en aantrekkende bedrijvigheid. Bij een afnemende bedrijvigheid kiest personeel namelijk veel vaker voor zekerheid.

2.4 Openstaande vacatures

Tijdens het interview is gevraagd of er momenteel openstaande vacatures zijn. Door ruim 1 op 10 bedrijven (11%) is daar bevestigend op geantwoord. Sector breed gezien is dat een forse toename vergeleken met vorig jaar. Vooral in de clusters GWW en GA is sprake van een toegenomen aantal openstaande vacatures.

Tabel 2.4.1: Openstaande vacatures

Panteia (2017) / A30

	jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
heeft vacatures:																
ja	3%	7%	4%	4%	5%	11%	5%	6%	6%	5%	5%	5%	8%	13%	18%	11%
nee	97%	93%	96%	96%	95%	89%	95%	94%	94%	95%	95%	95%	92%	87%	82%	89%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De omvang van het aantal openstaande vacatures is overigens beperkt. Bij 9 op 10 bedrijven (89%) die vacatures hebben, handelt het om maar één (25%) of enkele werkplekken (64%). Opgemerkt wordt dat een niet vervulde openstaande vacature bij een klein bedrijf op een flink capaciteitstekort kan duiden en derhalve veel impact kan hebben. De toename van onvervulde vacatures kan erop duiden dat vakbekwaam personeel niet eenvoudig te vinden is.

Tabel 2.4.2: Omvang openstaande vacatures

	jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
aantal vacatures:				
1 medewerker	8%	45%	39%	25%
2 à 5 medewerkers	88%	48%	41%	64%
6 à 10 medewerkers	2%	6%	20%	10%
11 of meer medewerkers	2%	1%	0%	1%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A30a

Ontwikkeling personeelsbestand in 2017

Aan de bedrijven is daarna gevraagd in welke richting het personeelsbestand over de periode van januari 2017 tot januari 2018 zich zal hebben ontwikkeld. Door 11% werd een toename voorzien. Het merendeel van de bedrijven (89%) was van mening dat het personeelsbestand amper of niet zal wijzigen.

Tabel 2.4.3: Ontwikkeling personeelsbestand in 2017

	jan2017 tot jan2018			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
verwachte ontwikkeling van het personeelsbestand over de periode januari 2017 tot januari 2018:				
toename	9%	29%	9%	11%
gelijk blijven	91%	70%	91%	89%
afname	0%	1%	0%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A52

Aan de bedrijven die een toename voorzagen, is gevraagd naar de omvang ervan. Die blijkt over het algemeen beperkt. De meeste bedrijven (62%) gaan uit van een groei van 1 à 5 medewerkers.

Tabel 2.4.4: Te verwachten personeelsgroei

verwachte personeelstoename:	in jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
1 à 5 medewerkers	39%	96%	87%	62%
6 à 10 medewerkers	54%	4%	12%	34%
11 à 20 medewerkers	6%	0%	0%	3%
21 of meer medewerkers	1%	0%	1%	1%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A53

Vervolgens is gevraagd op welke aspecten de nadruk ligt bij het aantrekken van nieuw personeel. Die blijkt vooral (79%=66%+13%) te liggen op ervaring, een goede opleiding en dergelijke. Door 20% werden ook andere aspecten genoemd. Het betreft hier vakmanschap, kwaliteit, motivatie, juiste werkmentaliteit en betrouwbaar.

Tabel 2.4.5: Nadruk bij aantrekken nieuw personeel

nadruk bij het aantrekken van nieuw personeel:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
veel ervaring	73%	88%	33%	66%	83%	45%	29%	60%	58%	52%
lage loonkosten	1%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	6%	2%
goede opleiding	2%	4%	46%	13%	17%	9%	18%	8%	3%	18%
anders	24%	8%	21%	20%	0%	46%	53%	32%	33%	28%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / Z01

In de tabel valt op dat in cluster GA een goede opleiding zeer belangrijk wordt geacht. Bij het aantrekken van nieuw personeel zegt 46% dat daarop de nadruk ligt. Mogelijk verklaart dat waarom het aandeel onvervulde openstaande vacatures in cluster GA (zie tabel 2.4.1) bovengemiddeld is.

2.5 Inleen en inhuur

In 2017 is door 59% van de aannemerijen personeel ingeleend of ingehuurd. Dat is, als de gehele sector wordt beschouwd, minder dan afgelopen jaar. Vooral de clusters BU/sloop en GWW zijn daaraan debet.

Tabel 2.5.1: Inleen en inhuur

Panteia (2017) / A37

inleen of inhuur:	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
ja	57%	59%	59%	58%	69%	76%	69%	70%	72%	44%	62%	67%	59%	62%	59%	59%
nee	43%	41%	41%	42%	31%	24%	31%	30%	28%	56%	38%	33%	41%	38%	41%	41%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De hierna volgende tabel geeft een indruk van de inleen- en inhuuromvang, uitgedrukt in manweken. In 34% handelde het om maximaal 10 manweken werk.

Tabel 2.5.2: Omvang van inleen en inhuur

omvang inleen of inhuur in manweken:	jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
1 à 5 manweken	21%	3%	7%	16%
6 à 10 manweken	18%	18%	15%	18%
11 à 20 manweken	32%	29%	24%	30%
21 à 50 manweken	9%	25%	22%	13%
51 of meer manweken	20%	25%	32%	23%
totaal	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A38_1

De aard van het ingeleende of ingehuurde personeel is in de volgende tabel weergegeven. Het handelt vooral om ZZP'ers (87%) sector breed gezien. Het gebruik van payroll constructies blijft beperkt, en ligt al enkele jaren op een laag niveau.

Tabel 2.5.3: Aard van inleen en inhuur

Panteia (2017) / A38a

aard van inleen of inhuur:	periode 2013-2014				periode 2014-2015				periode 2015-2016				jan t/m aug 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
inleen bij collega-bedrijven	26%	40%	35%	30%	24%	32%	53%	33%	29%	33%	28%	29%	22%	24%	26%	24%
uitzendkrachten	26%	33%	34%	29%	22%	33%	35%	27%	10%	22%	47%	20%	15%	47%	38%	23%
ZZP'ers	92%	86%	77%	87%	89%	84%	87%	88%	96%	90%	81%	92%	94%	57%	78%	87%
payroll constructie	5%	8%	17%	9%	9%	10%	9%	9%	7%	11%	14%	9%	4%	5%	7%	5%

Merk op dat de cijfers in de voorgaande tabel niet tot 100% optellen. De reden daarvan is dat meerdere vormen van inleen of inhuur vermeld konden worden.

Aan de bedrijven is gevraagd of het vinden van vakbekwame inleen of inhuur, indien nodig, over het algemeen gemakkelijk of moeilijk te vinden is. Het merendeel (71%) is van mening dat dit moeilijk is. Dit speelt vooral in het GWW cluster en het GA cluster.

Tabel 2.5.4: Vinden van vakbekwame inhuur

vinden van vakbekwame inhuur:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
gemakkelijk	26%	23%	9%	21%	22%	21%	14%	9%	7%	22%
moeilijk	66%	74%	83%	71%	70%	72%	73%	87%	89%	76%
varieert, kan geen antwoord geven	8%	3%	8%	8%	8%	7%	13%	4%	4%	2%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / VX02

2.6 Risico's door wijzigende marktmogelijkheden

Gemiddeld genomen zien ruim 4 op 5 bedrijven (81%) geen risico's in de huidige economische ontwikkelingen en de snel wijzigende marktmogelijkheden. Er is echter een duidelijk verschil tussen kleine en grote bedrijven. Naarmate een bedrijf meer personeel telt, zien ze meer risico's.

Tabel 2.6.1: Nieuwe risico's

brengen huidige economische ontwikkelingen en snel wijzigende marktmogelijkheden risico's mee:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
ja	17%	25%	24%	19%	14%	27%	52%	61%	74%	19%
nee	83%	75%	76%	81%	86%	73%	48%	39%	26%	81%
totaal	100%	75%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / VX04a

Aan degenen die risico's zien, is gevraagd naar de achtergrond daarvan. De volgende tabel geeft daarvan een overzicht. Het aantrekken van goed en vakbekwaam personeel is moeilijk (39%) werd genoemd alsook toenemende concurrentie (24%). Toenemende concurrentie werd vooral door cluster BU/sloop (40%) genoemd: bij nadere analyse bleek dit antwoord vooral afkomstig van eenmanszaken. Merk op dat de tabelcijfers niet tot 100% optellen. Dit omdat meerdere antwoorden gegeven konden worden.

Tabel 2.6.2: Risico categorieën

risico categorieën:	jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal
aantrekken goed personeel moeilijk	37%	33%	43%	39%
concurrentie is toegenomen	40%	2%	0%	24%
tijdige projectoplevering moeilijker	24%	2%	2%	15%
prijsdruk is toegenomen	6%	11%	7%	7%
materiaalinkoop duurder dan gepland	4%	37%	3%	7%
ZZP'ers c. q. onderaannemers niet beschikbaar	9%	9%	0%	5%
vertrek van goed/vakbekwaam personeel	0%	5%	5%	2%
inhuur derden hoger door gestegen tarieven	0%	1%	4%	2%
ZZP'ers c. q. onderaannemers komen tariefafspraken niet na anders	43%	36%	60%	48%

Panteia (2017) / VX04b

Bijna de helft (48%) gaf ook andersoortige antwoorden. Daarin kwamen vooral naar voren: toegenomen eisen van de opdrachtgever (16%), werken onder tijdsdruk en het leveren van werk kwaliteit (15%), leveringsproblemen en capaciteitsproblemen (15%). Ook toegenomen loonkosten en financiële verplichtingen zijn regelmatig ter sprake gebracht. In de volgende tabel zijn de risico's benoemd op volgorde van belang. Deze risico's kunnen genoemd zijn in combinatie met de risico's uit de voorgaande tabel.

Tabel 2.6.3: Andere risico categorieën

andere risico categorieën:	percentage:
toegenomen eisen van opdrachtgever	16%
werken onder tijdsdruk, werk kwaliteit	15%
leveringsproblemen, capaciteitsproblemen	15%
toegenomen loonkosten	12%
financiële verplichtingen	10%
aantrekken/vasthouden personeel	8%
doorbetaling bij ziekte	8%
planningsproblemen	5%
investeringen, materiaalinkoop	3%
inflexibel of ondeskundig personeel	3%
traag (of niet) betalende opdrachtgevers	3%
werkcontinuïteit	2%
totaal	100%

Panteia (2017) / VX04b-anders

2.7 Werkvoorraad

Aan de meewerkende bedrijven is naar de huidige bedrijfswerkvoorraad gevraagd. Als deze voorraad vergeleken wordt met de situatie een jaar geleden, dan blijkt sector breed een kleine verschuiving zichtbaar in de richting van de lange(re) termijn. Dit speelt vooral in het GA cluster.

Tabel 2.8.1: Indicatie van de werkvoorraad

Panteia (2017) / A38b

	jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
huidige werkvoorraad:																
minder dan 10 weken	52%	49%	41%	48%	29%	42%	34%	31%	37%	20%	37%	35%	33%	26%	18%	28%
10 tot/met 19 weken	31%	21%	30%	30%	32%	40%	28%	32%	24%	30%	26%	25%	30%	27%	30%	30%
20 weken of meer	16%	28%	27%	20%	39%	17%	34%	35%	36%	39%	30%	35%	37%	46%	52%	42%
kan/wil niet zeggen, weet niet	1%	2%	2%	2%	0%	1%	4%	2%	3%	11%	7%	5%	0%	1%	0%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Om meer inzicht te krijgen, is bedrijven gevraagd hun huidige werkvoorraad te beoordelen. Dat beeld blijkt positief: sector breed is 90% (46%+44%) van mening dat hun werkvoorraad minimaal als goed geassocieerd kan worden. Als ook de beoordelingen van vorig jaar worden beschouwd, dan toont cluster GA in 2017 een toenemend positief beeld. Sector breed beschouwd, hebben alle clusters ten opzichte van enkele jaren terug een positievere blik op hun werkvoorraad.

Tabel 2.8.2: Beoordeling werkvoorraad

Panteia (2017) / A38c

	jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
beoordeling werkvoorraad:																
heel goed	16%	19%	11%	15%	30%	13%	22%	26%	40%	25%	29%	36%	42%	27%	59%	46%
tamelijk goed	32%	23%	39%	33%	40%	42%	53%	44%	39%	47%	40%	40%	43%	67%	40%	44%
niet goed en nietslecht	29%	19%	23%	26%	18%	13%	21%	19%	18%	5%	21%	17%	11%	2%	1%	7%
tamelijk slecht	14%	16%	17%	15%	7%	22%	3%	7%	2%	3%	8%	4%	4%	3%	0%	3%
heel slecht	15%	23%	10%	11%	5%	10%	1%	4%	1%	20%	2%	3%	0%	1%	0%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Ook is gevraagd naar de ontwikkeling (in de loop van dit jaar) van de werkvoorraad. Die vertoont, sector breed, ook een positief beeld (47%=18%+29%). Ten opzichte van enkele jaren geleden (2015), is zelfs sprake van een veel positiever beeld. Een en ander duidt op een aantrekkende bouw economie.

Tabel 2.8.3: Toekomstverwachting werkvoorraad

Panteia (2017) / A38d

	jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
verwachting ontwikkeling werkvoorraad:																
sterk verbeteren	12%	3%	2%	8%	2%	5%	8%	4%	6%	12%	17%	10%	16%	14%	23%	18%
iets verbeteren	31%	32%	32%	31%	26%	19%	32%	27%	38%	30%	31%	35%	35%	20%	17%	29%
ongeveer gelijk blijven	47%	40%	49%	47%	58%	53%	45%	54%	54%	46%	39%	49%	41%	54%	50%	44%
iets verslechteren	2%	8%	5%	3%	10%	20%	7%	10%	0%	2%	3%	1%	1%	2%	1%	1%
sterk verslechteren	4%	8%	5%	5%	3%	0%	1%	2%	0%	0%	0%	0%	3%	0%	0%	2%
wil/kan niet zeggen, weet niet	4%	9%	7%	6%	1%	3%	7%	3%	1%	10%	10%	5%	4%	10%	9%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

2.8 Ontwikkeling van druk op de prijzen

Deze paragraaf behandelt de prijsdruk. Sector breed voelen ruim 4 op 5 bedrijven een gelijke prijsdruk (25%=5%+20%). Door 18% (13%+5%) wordt daarentegen een verlichting gevoeld.

Tabel 2.9.1: Ontwikkeling van de prijsdruk

verwachting ontwikkeling prijsdruk:	jaar 2015				jaar 2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
sterk toegenomen	4%	17%	14%	8%	5%	4%	12%	7%	5%	2%	5%	5%
iets toegenomen	16%	18%	19%	17%	20%	19%	26%	22%	15%	15%	36%	20%
ongeveer gelijk blijven	76%	60%	56%	69%	67%	75%	45%	62%	62%	67%	38%	57%
iets afgenomen	4%	5%	10%	6%	8%	2%	15%	9%	11%	14%	19%	13%
sterk afgenomen	0%	0%	1%	0%	0%	0%	2%	1%	7%	2%	2%	5%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A38e

De antwoordverschillen ten opzichte van de voorgaande jaren zijn beperkt. Ook toen werd toename van de prijsdruk vaker dan afname genoemd. Echter, vaker dan in vorig jaar zijn bedrijven van mening dat de prijsdruk is afgenomen, en een toename van prijsdruk wordt juist minder vaak genoemd. Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat er sprake blijft van prijsdruk, maar dat die ten opzichte van vorig jaar iets is verbeterd.

2.9 Werkkapitaal

Bedrijven is de vraag gesteld of ze, momenteel, over voldoende werkkapitaal beschikken. Door 82% wordt dat beaamd. Bij eenmanszaken, dit is het merendeel van alle Nederlandse aannemerijen (ongeveer 4 op 5 bedrijven), ligt dat percentage ruim onder dat van meermanszaken.

Tabel 2.10.1: Voldoende werkkapitaal

voldoende werkkapitaal:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
ja	79%	97%	84%	82%	79%	91%	93%	93%	93%	99%
nee	21%	3%	16%	18%	21%	9%	7%	7%	7%	1%
totaal	100%	75%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / VX05a

Degenen die aangeven over onvoldoende werkkapitaal te beschikken (18%), is gevraagd naar de reden daarvan. Het bleek niet aan stijgende kosten te liggen of door onvoldoende kapitaal aangroei. Andere redenen lagen eraan ten grondslag: die hadden in bijna alle gevallen betrekking op liquiditeitsproblemen door voorfinanciering en late betaling door opdrachtgevers.

Tabel 2.10.2: Oorzaken onvoldoende werkkapitaal

Panteia (2017) / VX05b

	jan t/m aug 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
onvoldoende werkkapitaal door:										
afgelopen jaar is ingeteerd, is nog niet aangegroeid	1%	0%	20%	5%	4%	0%	77%	42%	23%	0%
stijgende kosten, niet doorrekenbaar aan klant	17%	36%	6%	15%	13%	26%	100%	0%	0%	0%
kostenstijging omdat onderaannemers prijsafpraak niet nakomen	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
anders (vooral liquiditeitsproblemen door voorfinanciering, late betaling)	99%	64%	93%	97%	100%	74%	0%	79%	100%	100%

2.10 Opdrachtgevers en kernactiviteit

De hierna volgende tabel geeft een indruk van de clientèle. Aannemerijen werken vaak voor meerdere typen opdrachtgevers. Voor de leesbaarheid is de tabel daarom naar een totaal van 100% geschaald. De meeste opdrachtgevers (35%) vallen in de categorie hoofdaannemer. Sector breed gezien worden ook veel opdrachten (34%) uitgevoerd voor particuliere consumenten. Als de bedrijfsomvang wordt beschouwd dan zijn het vooral de kleine bedrijven (1 à 4 werknemers) die voor particuliere consumenten werken.

Tabel 2.11.1: Opdrachtgevers

	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
verdeling over opdrachtgevers:										
hoofdaannemers	25%	52%	58%	35%	34%	34%	51%	48%	40%	13%
collega gespecialiseerde aannemers	12%	7%	11%	11%	13%	6%	3%	4%	6%	1%
gemeentes, overheden	1%	13%	0%	2%	0%	4%	7%	9%	17%	35%
woningcorporaties	2%	1%	1%	1%	1%	1%	6%	6%	8%	14%
particuliere bedrijfsleven	20%	12%	9%	17%	17%	15%	17%	11%	17%	22%
particuliere consumenten	40%	15%	21%	34%	35%	40%	16%	22%	12%	15%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A39

Veel bedrijven voeren naast hun specialisme ook andersoortige werkzaamheden uit. Gevraagd is naar de gerealiseerde omzet uit de kernactiviteit. Onder kernactiviteit worden dan de werkzaamheden verstaan die rechtstreeks te maken hebben met de branche waarin het bedrijf actief is. Het merendeel van de bedrijven (82%) geeft, sector breed beschouwd, aan dat de gerealiseerde bedrijfsomzet voor minimaal 90% afkomstig is uit hun kernactiviteit.

Tabel 2.11.2: Aandeel kernactiviteit in de omzet

aandeel omzet gerealiseerd uit kernactiviteit van het bedrijf:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
minder dan 40%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
40% tot 60%	4%	9%	1%	3%	3%	4%	2%	2%	1%	3%
60% to 80%	6%	12%	4%	6%	4%	10%	23%	5%	7%	7%
80% tot 90%	7%	10%	2%	6%	6%	3%	6%	19%	2%	6%
90% of meer	80%	69%	90%	82%	82%	83%	69%	74%	91%	85%
kan/wil niet zeggen, weet niet	3%	0%	2%	3%	4%	0%	0%	0%	0%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A39a

Bij ondervraagde bedrijven met 5 à 19 medewerkers, ligt dat aandeel lager. Het lijkt erop dat bedrijven van deze omvangklasse minder gespecialiseerd zijn.

2.11 Omzetontwikkeling

De verwachting van de totale omzetontwikkeling over 2017 (ten opzichte van de omzet in 2016) is gegeven in de hierna volgende tabel. Responderende bedrijven tonen een duidelijk positieve verwachting. Sector breed wordt door 49% een toename verwacht en eenzelfde aantal verwacht een gelijkblijvende omzet. Een uitzondering vormt het GWW cluster, waarin de omzetontwikkeling vooral als stabiel (86%) wordt gekenmerkt.

Tabel 2.12.1: Verwachting omzet 2017 vergeleken met resultaat 2016

omzetontwikkeling 2017 ten opzichte van 2016:	cluster				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
toename	44%	10%	78%	49%	41%	78%	62%	61%	69%	86%
gelijk blijven	54%	86%	21%	49%	59%	11%	38%	39%	25%	0%
afname	2%	4%	1%	2%	0%	11%	0%	0%	6%	14%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A43

Als ook de voorliggende jaren worden beschouwd, dan laat dat over alle clusters een stabiel of toegenomen positief beeld zien. In 2013 voorspelde 40% van de bedrijven nog dalende omzetten, in 2016 is dat 12% en in de eerste helft van 2017 geeft 2% dat aan.

Tabel 2.12.2: Omzetontwikkeling periode 2013-2016

Panteia (2016) / A46

ontwikkeling omzet:	jaar 2013				jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
toenemen	22%	37%	22%	23%	47%	39%	35%	43%	43%	28%	48%	43%	33%	49%	48%	38%
gelijk blijven	38%	23%	38%	37%	31%	32%	45%	35%	45%	47%	48%	46%	54%	46%	40%	50%
afnemen	40%	40%	40%	40%	22%	29%	20%	22%	12%	25%	4%	11%	13%	5%	12%	12%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Aanvullend is aan bedrijven die omzettoename dan wel -afname verwachten, gevraagd naar het verwachtingspercentage. Gemiddeld wordt 23% toename voorspeld. In de gevallen waarin een omzetafname verwacht werd (slechts 2% van de aannemerijen,

zie tabel 2.12.1) werd 29% afname voorspeld: let wel, deze categorie omvat een gering aantal bedrijven.

Tabel 2.12.3: Omzetontwikkeling ten opzichte van jaar 2016

	cluster				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
omzetontwikkeling ten opzichte van 2016:										
gemiddelde toename	27%	10%	18%	23%	10%	60%	12%	14%	13%	10%
gemiddelde afname	24%	50%	10%	29%	-	32%	-	-	10%	10%

Panteia (2017) / A44-A45

Aan de geïnterviewde bedrijven is vervolgens gevraagd naar de verwachting van de omzetontwikkeling in 2017 naar type opdrachtgever. De toename wordt, in alle clusters, vooral verwacht onder hoofdaannemers en particuliere consumenten.

Tabel 2.12.4: Omzetontwikkeling per opdrachtgever

Panteia (2017) / A43Aae

	cluster BU/sloop				cluster GWW				cluster GA			
	neemt toe	blijft gelijk	neemt af	totaal	neemt toe	blijft gelijk	neemt af	totaal	neemt toe	blijft gelijk	neemt af	totaal
	verdeling over opdrachtgevers:											
hoofdaannemers	31%	61%	8%	100%	38%	59%	3%	100%	56%	43%	1%	100%
gemeentes, overheden	4%	95%	1%	100%	28%	51%	21%	100%	1%	99%	0%	100%
woningcorporaties	3%	97%	0%	100%	8%	92%	0%	100%	9%	91%	0%	100%
particuliere bedrijfsleven	27%	68%	5%	100%	36%	62%	2%	100%	26%	73%	1%	100%
particuliere consumenten	60%	30%	10%	100%	25%	72%	3%	100%	35%	63%	2%	100%

2.12 Bedrijfsresultaat

Aan geïnterviewde bedrijven is gevraagd naar hun 2016 bedrijfsresultaat. Door 18% (namelijk 13%+5%) is gemeld dat het bedrijfsresultaat op ongeveer nul ligt of zelfs met rode cijfers is geschreven. Dit is lager dan in voorgaande jaren.

Tabel 2.13.1: Behaalde bedrijfsresultaat in voorliggende jaren

Panteia (2017) / A51a

	jaar 2013				jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
behaalde bedrijfsresultaat:																
winst	57%	61%	52%	56%	75%	69%	55%	34%	74%	73%	65%	71%	82%	69%	71%	79%
rond de nul	28%	20%	22%	25%	11%	18%	23%	54%	14%	20%	25%	17%	11%	26%	17%	13%
verlies	14%	11%	20%	16%	7%	7%	17%	8%	5%	3%	7%	5%	2%	4%	11%	5%
kan/wil niet zeggen, weet niet	1%	8%	6%	3%	7%	6%	5%	4%	7%	4%	3%	7%	4%	0%	0%	3%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De mate van tevredenheid is niet zomaar af te leiden uit verlies- of winstcijfers. Winst en verlies geven daarover onvoldoende uitsluitel. Zo kan een bedrijfsresultaat bijvoorbeeld meevallen of juist tegenvallen. Aansluitend gevraagd is daarom gevraagd in hoeverre sprake is van tevredenheid over het behaalde bedrijfsresultaat in 2016. Door 87% (31%+56%) is daarover tevredenheid geuit. Ten opzichte van jaar 2015 biedt dit, sector breed beschouwd, een redelijk stabiel beeld.

Tabel 2.13.2: Tevredenheid over bedrijfsresultaat 2016

Panteia (2017) / A50

tevredenheid over het behaalde bedrijfsresultaat:	jaar 2013				jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
zeer tevreden	14%	9%	12%	13%	23%	13%	8%	18%	27%	5%	18%	23%	35%	38%	22%	31%
tamelijk tevreden	50%	50%	47%	49%	56%	53%	68%	61%	62%	90%	64%	65%	54%	54%	61%	56%
tamelijk ontevreden	12%	26%	24%	17%	10%	19%	14%	12%	4%	3%	15%	7%	7%	6%	12%	9%
zeer ontevreden	21%	7%	17%	19%	5%	14%	8%	6%	5%	3%	1%	4%	0%	2%	4%	1%
kan/wil niet zeggen, weet niet	3%	8%	0%	2%	4%	1%	2%	3%	3%	0%	2%	3%	4%	0%	1%	3%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Gevraagd is verder naar de verwachting van het 2017 bedrijfsresultaat. Die blijkt zich (in alle clusters) te bewegen in de richting "toename".

Tabel 2.13.3: Ontwikkelrichting van het bedrijfsresultaat in 2017

Panteia (2016) / A51

verwachting ontwikkeling bedrijfsresultaat:	jaar 2014				jaar 2015				jaar 2016				jaar 2017			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
toenemen	44%	46%	35%	42%	29%	26%	50%	34%	29%	29%	38%	31%	55%	35%	65%	57%
gelijk blijven	40%	30%	49%	41%	59%	48%	42%	54%	51%	43%	39%	47%	36%	57%	31%	36%
afnemen	13%	23%	15%	15%	7%	23%	5%	8%	14%	27%	15%	15%	9%	8%	4%	7%
kan/wil niet zeggen, weet niet	3%	1%	1%	2%	5%	3%	3%	4%	7%	1%	9%	7%	0%	0%	0%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

2.13 Investerings

Lage omzetten, lage rendementen en magere bedrijfsresultaten hebben in de voorgaande jaren drukkend gewerkt op investeringen. Maar dat beeld lijkt langzaam te veranderen. Zo heeft vorig jaar bijna de helft van de bedrijven (49%) geïnvesteerd in machines en gereedschappen.

Tabel 2.14.1: Investerings in het voorgaande jaar

investerings in 2016:	cluster				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
machines, gereedschappen	49%	52%	50%	49%	54%	41%	32%	37%	28%	25%
ICT-toepassingen	16%	13%	7%	14%	12%	18%	16%	18%	26%	25%
huisvesting	10%	2%	7%	9%	9%	3%	10%	3%	11%	9%
opleidingen	6%	15%	9%	7%	4%	11%	26%	20%	21%	27%
in andere zaken	17%	17%	27%	19%	19%	26%	15%	22%	14%	13%
kan/wil niet zeggen, weet niet	2%	1%	0%	2%	2%	1%	1%	0%	0%	1%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A58

Gevraagd is of dit jaar geïnvesteerd is of dat, nog voor het einde van het jaar, geïnvesteerd zal gaan worden. Door 67% van de bedrijven (58%+9%) wordt daarop bevestigend gereageerd.

Tabel 2.14.2: Investeringsrichting in 2017 of plannen daartoe

(plannen voor) investering in 2017:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
ja	58%	72%	52%	58%	55%	60%	76%	77%	86%	99%
misschien	12%	12%	0%	9%	9%	10%	8%	4%	3%	0%
nee	30%	16%	48%	33%	36%	30%	16%	19%	10%	1%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A60

Bedrijven die geïnvesteerd hadden, of dit mogelijk dit jaar nog gaan doen, is naar de investeringsrichting gevraagd. Dat blijkt in alle clusters vooral machines en gereedschappen te betreffen.

Tabel 2.14.3: Investeringsrichting in 2017 of plannen daartoe

(plannen voor) investeringen in 2017:	machines, gereedschappen				ICT-toepassingen			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
ja	90%	45%	85%	85%	12%	27%	23%	15%
nee	10%	55%	15%	15%	88%	73%	77%	85%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

(plannen voor) investeringen in 2017:	huisvesting				opleiding				andere zaken			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
ja	22%	13%	4%	18%	18%	13%	17%	17%	22%	27%	25%	23%
nee	78%	87%	96%	92%	82%	87%	83%	83%	78%	73%	75%	77%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2016) / A60a

2.14 Betalingsproblematiek

Bedrijven kunnen te maken hebben met late betalingen of zelfs met (gedeeltelijke) wanbetaling. Gevraagd is daarom of, en zo ja in hoeverre, MKB bedrijven in de Bouw & Infra dit als een probleem ervaren.

Wat betreft betalingen: in cluster BU/sloop heeft 23% (17%+6%) grote financiële problemen als hoofdaannemers (te) laat, niet of deels betalen. In het GWW cluster komen 41% (15%+26%) van de bedrijven in grote moeilijkheden als hoofdaannemers laat, deels of niet betalen. Ingeval van overheidsinstanties is dat 48% (24%+25%) die grote problemen ondervindt. Laat, deels of niet betalen door particulieren geeft sector breed gezien weinig problemen. Dat kan een relatie hebben met relatief kleinere opdrachten.

Tabel 2.15.1: Late betaling en wanbetaling

bron: Panteia (2016) / A63

	hoofdaannemers				overheidsinstanties				particulieren			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
(te) late betaling:												
geen probleem	64%	51%	72%	65%	87%	69%	83%	85%	83%	42%	85%	81%
klein probleem	19%	34%	22%	21%	7%	7%	10%	7%	13%	56%	14%	15%
groot probleem	17%	15%	6%	14%	6%	24%	7%	8%	4%	2%	1%	4%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

	hoofdaannemers				overheidsinstanties				particulieren			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
geheel of gedeeltelijk niet betalen:												
geen probleem	80%	68%	72%	80%	97%	75%	100%	94%	91%	75%	95%	91%
klein probleem	14%	6%	22%	12%	3%	1%	0%	2%	9%	24%	3%	9%
groot probleem	6%	26%	6%	8%	0%	24%	0%	4%	0%	1%	2%	0%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

In aanvulling hierop is gevraagd of er ook andere financiële knelpunten zijn. Vooral cluster GWW en cluster GA zagen problemen. In cluster GWW kwam het oprekken van het offertetraject regelmatig ter sprake (22%), transitievergoeding (20%) en loondoorbetaling (24%) bij ziekte. In cluster GA speelde het oprekken van het offertetraject amper. Transitievergoeding (33%) en loondoorbetaling (34%) bij ziekte werden wel als groot probleem bestempeld.

Tabel 2.15.2: Overige betalingsproblemen

bron: Panteia (2016) / A63

	oprekken offertetraject				transitievergoeding				loondoorbetaling ziekte			
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal	BU & sloop	GWW	GA	totaal
overige betalingsproblemen:												
geen probleem	88%	74%	88%	86%	91%	75%	57%	85%	87%	63%	54%	80%
klein probleem	7%	4%	9%	6%	3%	5%	10%	4%	4%	13%	12%	6%
groot probleem	5%	22%	3%	8%	6%	20%	33%	11%	9%	24%	34%	14%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Diverse opdrachtgevers zijn notoir laat met betalen. Dat kan tot financiële problemen resulteren bij zelfstandige ondernemers en (vooral) kleine of middelgrote aannemerijen. Zij moeten vaak voorfinancieren: salarissen, en mogelijk ook materieel en materiaal. In diverse gevallen hebben opdrachtgevers zelfs een (onredelijk) lange betaaltermijn bedongen.

Per juli 2017 is de Wet terugdringen Lange Betaaltermijnen in werking getreden, met als doel een einde te maken aan onredelijk lange betaaltermijnen alsook het straffeloos laat zijn met betalingen. Onredelijke termijnen worden nietig verklaard, en bij te laat betalen is wettelijke rente verschuldigd. Deze wet is alleen van toepassing op grotere ondernemingen.

Aan de geïnterviewde bedrijven is gevraagd of de werking van de nieuwe wetgeving al gevoeld wordt. Dat blijkt (nog) niet het geval: sector breed reageert 93% ontkennend. In cluster GWW wordt door 1 op 5 bedrijven (21%) gemeld dat de werking van de nieuwe wet al merkbaar is.

Tabel 2.15.3: Verandering in betalingsgedrag merkbaar

verandering betalingsgedrag merkbaar:	jaar 2017				aantal werknemers					
	BU & sloop	GWW	GA	totaal	1	2-4	5-9	10-19	20-49	50+
ja	4%	21%	12%	7%	8%	4%	2%	2%	11%	4%
nee	96%	79%	88%	93%	92%	96%	98%	98%	89%	96%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Panteia (2017) / A63a

3 Onderzoekverantwoording

De AFNL (Aannemersfederatie Nederland) Bouw & Infra is een landelijke koepel van brancheorganisaties¹. Ze behartigt de gezamenlijke belangen van autonome lidverenigingen en van de bedrijfstak bouw en infrastructuur. Een belangrijke doelstelling is het vergroten en versterken van de positie van kleine en middelgrote aannemerijen richting hun opdrachtgevers.

Aan Panteia is gevraagd om – op basis van interviews – ontwikkelingen, kenmerken en resultaten van de sector bouw en infrastructuur te volgen en vast te leggen. AFNL wil op wijze inzicht krijgen wat er in de sector speelt en waarop actie ondernomen kan of moet worden. Ook wordt tijdens de interviews aandacht gegeven aan actuele onderwerpen en/of knelpunten. Aldus wordt een breed beeld van facetten verkregen waarop beleidsmatig kan worden ingespeeld. Deze “Monitor MKB Bouw & Infra” biedt informatie waarmee de sector naar buiten kan treden en waarop terug gevallen kan worden bij de belangenbehartiging.

3.1 Onderscheiden clusters

Tegen deze achtergrond heeft AFNL aan Panteia gevraagd een onderzoeksinstrument te ontwikkelen dat in de kennisbehoefte van en over de sector voorziet, in het bijzonder het segment van de bouwsector waarop de AFNL zich richt. Dit segment omvat drie clusters, die als volgt zijn benoemd en samengesteld:

- Aannemers burgerlijke en utiliteitsbouw plus bouw- en sloopbedrijven (BU);
- Aannemers grond-, weg- en waterbouw plus mechanische straatbedrijven (GWW);
- Gespecialiseerde aannemers: tegelzetters, dakdekkers, betonstaalverwerkers, metselbedrijven, kalkzandsteenlijmbedrijven, voegersbedrijven, kitbedrijven, betonboorbedrijven, steigerbouwbedrijven (GA);

Opzet monitor

Bij het opzetten van de monitor, enkele jaren terug, was het hoofddoel het meten van de ontwikkelingen en inzicht krijgen in de verschillen tussen de hiervoor genoemde clusters (BU/Sloop, GWW en GA). Structuurkenmerken (zoals bijvoorbeeld het aantal ondernemingen, sectoromzet en werkgelegenheid) worden niet in kaart gebracht.

3.2 Opzet en verloop van uitgevoerde metingen

De benaderde deelsectoren van deze monitor verschillen qua aantal en soort bedrijven sterk van elkaar. De kleine bedrijven zijn in de meerderheid. Om toch – binnen de beperkte steekproef – zo betrouwbaar mogelijke uitspraken te kunnen doen over de drie onderscheiden clusters en over de grote bedrijven is bewust gewerkt met een “scheve” steekproef. Dat betekent dat de getalsmatig kleinere groepen meer dan evenredig vertegenwoordigd waren. Om te voorkomen dat dit tot een vertekend beeld leidt in de rapportages, is in de uitgevoerde analyses voor deze opzettelijk gecreëerde scheefheid steeds gecorrigeerd.

¹= Voor uitgebreide informatie, zie de website van Aannemersfederatie Bouw & Infra Nederland

Eerste meting: voorjaar 2013

De eerste meting van de monitor was in het voorjaar van 2013. Toen zijn telefonische interviews uitgevoerd onder netto 383 MKB-bedrijven in de bouw en infra. De in het onderzoek betrokken bedrijven zijn vooraf schriftelijk benaderd met informatie over het doel en de strekking van het onderzoek.

Tweede meting: najaar 2013

Bij het afsluiten van de eerste meting is aan de responderende bedrijven gevraagd of zij, in het kader van de monitor, nog een keer hun medewerking zouden willen verlenen. Door 297 bedrijven is daarop positief gereageerd, en 21 bedrijven gaven aan daartoe mogelijk bereid te zijn. Voor dit doel hebben zij hun mailadres ter beschikking gesteld. In medio oktober 2013 is een vooraankondiging verzonden, met daarin een korte-toelichting en een samenvatting van de vragenlijst. Vervolgens zijn zij telefonisch benaderd voor het afnemen van het interview. Dit leverde in totaal 212 bruikbare reacties op. Deze vormden de basis voor de tweede meting. In november 2013 heeft de AFNL daarover gepubliceerd.

Derde meting: voorjaar 2014

De opzet van de derde meting spoorde in hoge mate met die van de eerste meting. De vraagstelling is op enkele punten aangepast en aangevuld, met als doel voor een aantal relevante onderwerpen de ontwikkelingen in de tijd te schetsen. Aan deze derde meting hebben netto 403 bedrijven deelgenomen. Door 155 van hun is eerder ook medewerking aan de eerste en/of de tweede meting van de Monitor gegeven.

Vierde meting: najaar 2014

In voorgaande metingen is aan de respondenten gevraagd of zij in het kader van de monitor nog een keer hun medewerking zouden willen verlenen. Op dezelfde wijze als bij de tweede meting het geval was zijn deze bedrijven benaderd. Dit leverde in totaal 226 bruikbare reacties op, die de basis vormden voor de meting.

Vijfde meting: voorjaar 2015

Deze meting continueerde het onderzoekstramien van de vorige voorjaarmetingen. Door 320 bedrijven is meegewerkt aan de interviews. Met het oog op actualiteit zijn enkele vragen toegevoegd, zoals een vraag over transitievergoeding. Na afloop van het onderzoek is weer gevraagd naar medewerking aan vervolgonderzoek. Door 2 op 3 bedrijven is daarop positief gereageerd.

Zesde meting: najaar 2015

Hieraan hebben 233 bedrijven deelgenomen, waarvan door 202 ook aan de voorjaarmeting 2015 hebben bijgedragen.

Zevende meting: voorjaar 2016

Aan deze meting hebben 329 bedrijven meegewerkt. Door 136 bedrijven is ook aan de voorjaarmeting 2015 meegewerkt. In deze meting zijn, naast de algemene vragen, ook vragen gesteld over actuele onderwerpen waaronder transitievergoeding en loondoorbetaling in het tweede ziektejaar.

Achtste meting: najaar 2016

Deze meting omvatte de interviews van 206 bedrijven. Deze bedrijven hebben allen ook in voorjaar 2016 deelgenomen aan het onderzoek. Vanwege de actualiteit zijn enkele vragen toegevoegd, waaronder een vraag of de Wet DBA.

Negende meting (huidige meting): najaar 2017

Dit betreft de huidige meting, gehouden in de periode eind september en begin oktober 2017. In voorgaande jaren is steeds gekozen voor twee metingen per jaar: één meting in het voorjaar, en één in het najaar. Van dat patroon is afgeweken en er is nu gekozen voor een enkele, maar iets uitgebreidere, meting. Door 315 bedrijven is meegewerkt aan het onderzoek. Hun antwoorden vormen de grondslag voor het voorliggende rapport. Bijzondere vraagonderwerpen waren de reisafstand tot de werkplek, nieuwe risico's door economische ontwikkelingen en snel wijzigende marktmogelijkheden, inzetbaarheid van oudere werknemers en vroeg-pensionering na 45 jaar zwaar lichamelijk werk.

